

בענין ביעור חמץ

פסחים דף כ"א ע"א: כל שעה שמותר לאכול, מאכיל לבהמה לחיה ולעופות, ומוכר לנכרי, ומותר בהנאתו, עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכירים. ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שרפה וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. והנה הרי"ף והרא"ש לא גרסי אף מפרר אלא מפרר וזורה לרוח, ומשמע דדוקא מפרר, אבל אינו שורפו, והטעם מבואר בטור, הובא במג"א סי' תמ"ה סק"א דלרבנו הו"ל מן הנקברין שאפרן אסור ותנן בסוף תמורה דכל הנקברין לא ישרפו, דגזרינן שמא יבוא ליהנות מאפרן, עיי"ש במג"א. וכן כתבו התוס' בהדיא שם ע"ב ד"ה בהדי, דלרבנו אפרן אסור עיי"ש.

אבל הרמב"ם גרס אף מפרר וזורה לרוח, משמע דמצי למיעבד או פירור או שרפה. וכן פסק המתבר בסי' תמ"ה וז"ל: כיצד ביעור חמץ שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים וכו', האריך שם במג"א לבאר האין אפשר לשרפו, הא כיון דיכול לפררו, הרי דאין מצוותו בשרפה אלא הוא מן הנקברין, והרי כל הנקברין לא ישרפו עיי"ש במג"א, ובחק יעקב, ועוד אחרונים שדנו בזה לתרץ שיטת הרמב"ם.

ועיין שם בחידושי הגר"ע איגר בהגהותיו שם שהקשה על הרי"ף והרא"ש והטור וז"ל: קשה לי לפמ"ש בטעמא דנשרפין אפרן מותר דנעשה מצוותו, י"ל דדוקא בנקברין דעלמא, דאין מעשה הקבורה מצוה, אלא משום חשש תקלה ראוי לקוברו, זה לא מיקרי נעשה מצוותו, אבל חמץ לרבנו, דמצוות השבתה מעולם עליו, וע"י זה מקיים מצות השבתה, א"כ גם זה מיקרי נעשה מצוותו, ומה לי השבתה ע"י שרפה או השבתה ע"י נקברין לרבנו, ומיושב דברי הרמב"ם, עכ"ל.

והנה קושייתו זו גדולה היא, וראוי ליישבה. ונ"ל ליישב, דהנה הא דמצינו דאיסור הנאה דמצוותן בשרפה דאפרן מותר, משום דנעשית מצוותה, נראה לי דהוא דוקא רק היכא דדין שרפה הוא על דבר האסור בהנאה, דאז אמרינן דהתורה אסרתו בהנאה, והטילה דין שרפה על הדבר הזה האסור בהנאה, ומשנעשית המצוה, היינו השרפה, אז הותר הדבר בהנאה, כגון נותר דכתיב ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא, הרי דהתורה אמרה לא יאכל, דהיינו נמי הנאה, ואמרה ושרפת שזהו מצוה או אמרינן דאפרן

מותר משום דכבר נעשית המצוה, וקיום המצוה הוא המתיר בהנאה. ואפי' היכא דלא כתיב בהדיא לא יאכל אלא ושרפת לחוד, דמושרפת ילפינן דקודם שרפה אסורה בהנאה, והשרפה היא המתרת האפר, כגון גבי פסח דכתיב ולא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו, דלא כתיב לא יאכל, אלא באש תשרופו, דילפינן דאסור בהנאה עד השרפה, ומשנשרפה הותר האפר בהנאה, משום דכבר נעשית המצוה. אבל הכא בחמץ במצות תשביתו שאני, דמצות תשביתו אינה באה על דבר האסור בהנאה, אלא על דבר המותר בהנאה, וממילא לא שייך לומר, דמשקיים מצות תשביתו מותר החמץ בהנאה, דהא גם מתחלה מותר הוא בהנאה. ואבאר דברי, דהנה בדף כ"ח ע"ב איתא מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון בחמץ לפני זמנו, היינו בערב פסח משש שעות ולמעלה, ובחמץ לאחר זמנו היינו לאחר שעבר עליו הפסח. דר' יהודה סבר תלתא קראי כתיבי חד לפני זמנו, וחד לתוך זמנו וחד לאחר זמנו דאסור באכילה ובהנאה, ור' שמעון סבר דלפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום עיי"ש. וכתבו שם בתוס' דלר' שמעון אע"ג דמשש שעות ולמעלה ליכא לאו דבל תאכל חמץ, מ"מ איכא איסורא לאוכלו מעשה דתשביתו דתשביתו הוא משש שעות ומעלה ותשביתו משמע שלא כדרך אכילה, והיינו דמן הדין מותר לאוכלו וכ"ש דמותר בהנאה אלא דאם יאכלנו הרי לא יוכל לקיים מצות תשביתו ומשום אסור לאוכלו, ובהנאה שאינה של כלוי באמת מותר עיי"ש ברא"ש באורך. הרי דתשביתו הוא על דבר המותר בהנאה. וכ"ש לשיטת בעל המאור דסובר דע"י אכילתו מקיים מצות תשביתו, דאז מצות תשביתו הוא על דבר המותר באכילה ובהנאה. וכן לר' יוסי הגלילי דסובר חמץ מותר בהנאה כל שבעה, ואפ"ה אית ליה עשה דתשביתו בערב פסח, הרי גם לדידיה מצות תשביתו הוא על דבר המותר בהנאה, דגם מתחלה לא היה אסור בהנאה. וא"כ נראה לי לומר, דאפי' לר' יהודה דסובר דלפני זמנו איכא לאו דבל תאכל חמץ, היינו דאסור באכילה ובהנאה, וא"כ הרי דין תשביתו הוא על דבר האסור בהנאה, מ"מ גם לדידיה לא שייך לומר דלאחר שקיים מצות תשביתו הותר בהנאה, דכיון דלר' שמעון ולר' יוסי הגלילי דין תשביתו הוא על דבר המותר בהנאה א"כ לר' יהודה נמי, דין תשביתו הוא לא מצד איסור הנאה, ואיסור הנאה הוא ענין צדדי לגמרי ולא תלי זה בדין תשביתו, וממילא לא שייך לומר דמשנעשית מצות תשביתו הותר בהנאה, דבאיכות העשה דתשביתו אין שום מחלוקת בין ר' יהודה לר' שמעון וכי היכי דלר' שמעון מצות תשביתו לא תלי בדאיסור הנאה, דהרי מותר הוא בהנאה, כן הוא לר' יהודה דאסור הוא בהנאה נמי לא תלי מצות תשביתו באיסור הנאה, וממילא לא שייך לומר דמשקיים מצות תשביתו הותר החמץ בהנאה, וכן חמץ תוך הפסח דלכו"ע בין לר' יהודה בין לר' שמעון אסור בהנאה.

נמי אם קיים מצות תשביתו לא שייך לומר שכבר הותר בהנאה משום דנעשית מצוותו, דמצות תשביתו אין לו ענין לאיסור הנאה, כן נראה לי דיש לומר. ומעתה תתיישב היטב קושית הגר"ע איגר על הרי"ף והרא"ש והטור, דלא גרסי אף מפרר וזורה לרוח שיהא משמע שמותר נמי לשורפו, אלא סברי דמפרר דוקא ואסור לשורפו שמא יבוא להתיר אפרן ואפרו הרי אסור, ולא שייך לומר דאפי' לרבנן דסברי דחמץ אינו בשרפה וסגי בפירור, הא עכ"פ הוא מקיים בזה מצות תשביתו, והרי כבר נעשית מצוותו ואפרו מותר, דמצד זה שקיים מצוות תשביתו לא הותר כלל בהנאה, וכמו שאמרנו, אלא ר' יהודה דסובר אין ביעור חמץ אלא שרפה דיליף מנותר, הנה בשרפתו זו מקיים הוא שתי מצוות, האחת היא מצות תשביתו, והשנית היא מצות שרפה של איסורי הנאה, דהרי חמץ הוא איסורי הנאה ומצוותו בשרפה אפי' בלא מצות תשביתו, כמו ערלה וכלאי הכרם שמצוותן בשרפה, והילפותא דיליף ר' יהודה מנותר דחמץ בשרפה הוא בין מצד דין תשביתו, בין מצד איסור הנאה, דשני אלו הדינין מצינו למילף מנותר שהם בשרפה, וכששורפו וקיים שתי המצוות אז הותר האפר בהנאה, לא מפני שנעשית מצוותו של מצות תשביתו אלא מפני שנעשית מצוותו של שרפת איסור הנאה של חמץ, וממילא האפר מותר. אבל לרבנן דלא ילפי מנותר וסברי דחמץ אינו בשרפה ומצות תשביתו הוא ע"י פירור א"כ כשפוררו קיים מצות תשביתו, אבל קיום מצוה זו אינו מתיר עדיין החמץ בהנאה, כיון דמצות תשביתו אין לה ענין לאיסור הנאה, וכמו שאמרנו, ומצד איסור הנאה של חמץ הרי אין דינו בשרפה אלא הוא מן הנקברין, ומשו"ה שפיר אפרן אסור, ומשו"ה שפיר ס"ל להרי"ף ולהרא"ש דלרבנן אסור לשורפו שמא יבוא להתיר אפרו, ואפרו הרי אסור. כנ"ל ליישב קושייתו הגדולה הזאת. ועיין שם בחידושי הגר"ע א בסוף דבריו שכתב וז"ל: ומיושב דברי הרמב"ם, עכ"ל. פי' לפי סברתו שכתב דאפי' לרבנן דסברי דחמץ אינו בשרפה אלא הוא מן הנקברין נמי צריך שיהא אפרו מותר, משום דנעשית מצוותו, א"כ שפיר כתב הרמב"ם שורפו או פוררו וזורה לרוח, כלומר דיכול לעשות או פירור או שרפה דאף דיכול לפוררו הרי דאין דינו בשרפה אלא הן מן הנקברין והרי אמרינן דכל הנקברין לא ישרפו, מ"מ הכא גבי חמץ שאני, דבין אי נימא דהוא בשרפה בין אי נימא דהוא מן הנקברין אפרן מותר, ומשו"ה יכול לשורפו אף דהוא מן הנקברין. וקשה לי על דבריו דאכתי דברי הרמב"ם אינן מיושבין דהא לפי דבריו כשהוא מקיים מצות תשביתו כשהוא מפרר וזורה לרוח הרי האפר צריך להיות מותר לרבנן, כמו כשהוא שורפו אליבא דר' יהודה כיון דנעשית מצוותו, והרמב"ם הרי פסק דאפרו אסור אפי' כששורפו עיי"ש בדבריו שהם כלשון השו"ע וז"ל: ואם שרפו משעה ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנאה וכו', וכן הפחמין שלו אסורין בהנאה וכו',

ולפי דברי הגרע"א הרי צריך להיות האפר מותר, וא"כ אכתי דברי הרמב"ם אינם מיושבים וצ"ע דבריו.

ובישוב דברי הרמב"ם שפסק דבחמץ שורפו או פוררו וזורה לרוח שהקשו עליו כיון דסבר דפוררו, הרי דאין דינו בשרפה אלא הוא מן הנקברין, הרי אמרינן כל הנקברין לא ישרפו. עיין בביאור הגר"א שם סק"א שהביא ראיות מגמ', דרבנן דסברי מפרר וזורה לרוח סברי נמי דיכול לשורפו עיי"ש, אבל עדיין יקשה על הגמ' עצמה הרי כל הנקברין לא ישרפו, והאיך יכול לשרוף החמץ. והנה האחרונים כבר דנו בזה וטרחו ליישב, המג"א שם בשם המהרי"ל תירץ דכוונת הגמ' הכי הוא כל הנקברין לא ישרפו לנהוג בהם דין נשרפין להיות נהנה מאפרן, אבל אם רצה לשרפו שלא ליהנות מאפרן שרי עיי"ש. אבל פשטות לשון הגמ' לא משמע הכי דמשמע דלא ישרוף כלל אפי' כשדעתו שלא ליהנות מאפרן וצ"ע. ובחק יעקב שם סק"מ תירץ וז"ל: יש לומר משום חומר דחמץ יותר משאר איסורי הנאה דקעבר על בל יראה ובל ימצא א"כ טפי עדיף להחמיר בשרפתו, דשוב לא אתי לידי בל יראה ובל ימצא אף דמיקל באפרו עכ"ל. ועל דבריו אלו יש להקשות, דהא אף אי נימא דחמץ הוא מהנקברין לרבנן ע"כ אין הכוונה שיוכל לקוברו כמו שאר נקברין ויוצא בזה, דהא בהדיא אמרו מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אבל בקבורה ודאי לא נפיק, דהא יכול להוציאו ואין זה השבתה, דהוי כמטמין בידים, עיין סי' תל"ו במג"א סק"ז שכתב כן. דבשלמא בשאר איסורי הנאה שהם מן הנקברין, התם אין הקבורה מצוה, אלא צריך לקוברו שלא יבוא לידי תקלה, וליהנות ממנו, אבל הכא גבי חמץ הרי איכא מצות השבתה, וכשקוברו ודאי אין זה השבתה, ואינו מקיים המצוה, וע"כ דצריך לפוררו ולזרות לרוח, וא"כ גם באופן זה לא יעבור בבל יראה לעולם כמו אם היה שורפו, ואכתי תיקשי האיך התירו שרפה, וצ"ע בדבריו.

ונראה לי ליישב שיטת הרמב"ם, והיינו דהרמב"ם יסבור דאפי' לר' יהודה דאמר דחמץ הוא בשרפה נמי אפרו אסור, דלא כדברי התוס', וכדמוכח כן מגמ' שם שאמרו ולא יסיק בו תנור וכירים פשיטא לא צריכא אלא לר' יהודה דאמר חמץ בשרפה, ס"ד דבהדי דשריף ליתנהני מיניה, קמ"ל, ועיין שם בתוס' ד"ה בהדי שכתבו וז"ל: משום דלר' יהודה דאמר חמץ בשרפה אפרו מותר, דתניא בפרק בתרא דתמורה כל הנשרפין אפרן מותר וקס"ד דבהדי דקשריף ליתנהני מיניה, אבל לרבנן דאין מצוותו בשרפה והוי מן הנקברין דאמרינן בפרק בתרא דתמורה אפרן אסור פשיטא דלדידהו דבהדי דקשריף ליה אסור ליהנות ממנו עכ"ל. משמע מלשון התוס' דהם סוברים דלר' יהודה האפר באמת מותר, ורק הגחלים אסורים, כדקאמר לא יסיק בו תנור וכירים, והיינו בבא להסיק בהחמץ, דהאש בא מן הגחלים, דהא קיי"ל

אין שבח עצים בפת והגחלים אסורים, והיינו רק מדרבנן, עיין תוס' לעיל דף ה' ע"א ד"ה ואומר שכתבו שם בהדיא דהא דאמרינן לר' יהודה לא יסיק בו תנור וכירים הוא דמרבנן אבל מדאורייתא אפי' גחלים מותרים, והאפר מותר אפי' מדרבנן, כן הוא שיטת התוס'. אבל הרמב"ם יפרש, דהא דקאמר בגמ' קמ"ל דאסור להסיק בו תנור וכירים הוא לא רק בגחלים אלא אפי' האפר נמי אסור, דהא קי"ל אין שבח עצים בפת, וגחלים ואפר שווין הם, והאיסור הוא ודאי מדרבנן, והטעם נראה דחמץ חמירא ואסרו גם את האפר גם את הגחלים מדרבנן, אף שבשאר איסורים מותר.

ומצאתי אח"כ במג"א סק"ה שכתב וז"ל: דדעת הרמב"ם דאפי' בישראל על גבי גחלים או בחומו של תנור אסור, ולא מטעמייהו, אלא מדאמרינן בפסחים דף כ"ו ע"ב דאף דרבנן שרו באבוקה כנגדו, דוקא בערלה דבטיילי במאתים, הלכך לא חמיר משכלה ונבער איסורא, אבל בהקדש דאפי' באלף לא בטיל אסור, וא"כ ה"ה בגחלים עוממות דאסור וכו', וה"ה בחמץ וכו' עכ"ל. פי' דבחמץ אפי' אי אמרינן דמצוותו בשרפה דומיא דערלה מ"מ אפרו אסור דדמי לעבודת גלולים. הרי לך דגם המג"א סובר דדעת הרמב"ם הוא דאפי' אי נימא דחמץ בשרפה נמי אפרו אסור, והיינו כדברנו. ואף שעל דברי המג"א יש להעיר קצת דהא מגמ' דף כ"ו מוכח רק דגחלים של חמץ אסורים, כמו גחלים של הקדש וע"ז, דהא התם בגמ' מיירי שבשל בעצי הקדש, והיינו בגחלים, דהא רבנן סברי אין שבח עצים בפת, והשלהבת באה מן הגחלים, אבל באפר או בחומו של תנור הרי אין ראייה דאסור, דאפשר לחלק בין עצים לאפר כמו שמחלקים בתוס' שהזכרנו, מ"מ הרי כבר אמרנו דאפשר לומר דהרמב"ם אינו מחלק בין גחלים לאפר, דשניהם שווין כיון דאין שבח עצים בפת, וכיון דגחלים אסורים ה"ה באפר, וא"כ להרמב"ם שניהם אסורים.

אבל אכתי יש להעיר על דברי המג"א, דהתייבח בכל ימי הפסח דחמץ אסור במשהו, ואז דמי להקדש וע"ז דאפרן אסור, אבל משש שעות עד הלילה, דחמץ שוה לשאר איסורים, ובטיל בששים, עיין או"ח סי' תמ"ז סעי' ב' א"כ אמאי אפרן אסור לר' יהודה, ומדברי המג"א בדברי הרמב"ם משמע דגם משש שעות ולמעלה אסור האפר, דהא דבריו הם אהא דכתב הרמב"ם אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה וכו', וכן הפתמין שלו אסורים בהנאה וכו', וע"ז כתב המג"א דטעמא משום דדמי לעצי הקדש וע"ז, וא"כ אמאי האפר אסור כששרפו משעה ששית עד הלילה, הא אז הרי יש לו ביטול ודמי לערלה, וצ"ע ק. ואפשר ליישב ולומר דמ"מ חמיר חמץ טפי מערלה, דערלה יש לה; ביטול לעולם, אבל חמץ אף דעד הלילה יש לו ביטול מ"מ תוך הפסח הרי אין לו ביטול, ומשו"ה אסור האפר אף משש שעות ולמעלה דכיון דחמיר טפי מערלה באיזה חומרא קצת ליכא למילף התירא להתיר הגחלים אף דלא חמיר כ"כ כמו